

En flygtning er en flygtning er en flygtning

Der er forskel på ord og begreber. Ordet “flygtning” kan forklares forholdsvist eksakt i en ordbog: stavning og bøjning, afledning fra “flugt” osv. Men det begreb, som ordet udtrykker: begrebet “flygtning”, er flertydigt og får betydning af den kontekst, det indgår i (Koselleck 2007). Begreber er ikke neutrale betegnelser for fænomener i verden. “Flygtning” er et begreb, der refererer til en identitet. En flygtning får sin betydning gennem at blive gjort til flygtning som led i noget, man kan kalde for identitetspolitik. Flygtningepolitik er identitetspolitik. Identiteten som flygtning er et produkt af statsmagtens konkrete sociale, historiske og politiske erfaringer, der får konsekvenser for konstruktionen af betydningsdannelsen. Man kan konstatere, at der løbende foregår semantiske kampe om at besætte betydningen af begrebet “flygtning”.

I en dansk uddannelseskontekst kan man identificere forskellige betydninger af begrebet “flygtning”, herunder flygtningeeleven, der skal integreres i en dansk folkeskole eller tilbydes undervisning, der står mål med folkeskolens undervisning. Det har i mere end et halvt århundrede været en opgave for myndighederne at integrere flygtningebørn og -elever i dagtilbud og skole. I 1970’erne begyndte grupper af flygtninge at komme til Danmark, den første gruppe kom fra Chile, siden fra Vietnam og Iran. Borgerkrigen i Sri Lanka og konflikten i Palæstina bevirkede, at en del flygtninge, tamiler og statsløse palæstinensere, kom fra disse lande. Siden 1990’erne er der til trods for tiltagende stramninger fortsat kommet flygtninge til

BERGTHÓRA KRISTJÁNSDÓTTIR

Ph.d., lektor emerita

Danmarks Institut for Pædagogik og Uddannelse

bekr@edu.au.dk

Danmark, især fra Somalia, det tidligere Jugoslavien, Afghanistan og Irak. Den igangværende borgerkrig i Syrien sender stadig flygtninge til Danmark, og fra februar 2022 er ukrainerne blevet den seneste flygtningegruppe, men nok ikke den sidste.

Jeg vil efterfølgende lægge ud med at præsentere den statslige danske uddannelsespolitik for flygtningeelever i folkeskolen for efterfølgende at omtale to sæt særlove, den ene om “visse udenlandske børn og unge” fra 2016, den anden om “særlige grundskoler for børn og unge, der er fordrevet fra Ukraine” fra 2022. Sluttelig konkluderer jeg, at en flygtning ikke bare er en flygtning.

Dansk uddannelsespolitik for flygtningeelever

En flygtningeelev i en dansk folkeskole er en “tosproget” elev. Hvis man læser folkeskoleloven, kan man konstatere, at det kun er stk. 6 og 7 i § 5, der omhandler tosprogede elever (Folkeskoleloven 2021). Der er tilbud om modersmålsundervisning, men den undervisning er forbeholdt elever med ophav i Norden og EU. Tosprogede elever skal tilbydes basisundervisning i dansk som andetsprog i en begrænset periode og “i et fornødent omfang”, men den tillægges ikke en værdi i det videre almene skoleforløb. Basisundervisningen kan organiseres i en modtagelsesklasse, på hold eller som enkeltmandsundervisning. Bekendtgørelsens § 4, stk. 3 foreskriver, “at elevtallet i modtagelsesklassen ved skoleårets begyndelse ikke må overstige 12”, og “at en modtagelsesklasse som hovedregel højst må spænde over tre klassetrin” (Undervisningsministeriet 2017: 25-26). Der er yderligere to muligheder, der begge tager afsæt i elevernes hjemmeadresse. Hvis de bor i de såkaldte “udsatte boligområder” (læs: ghettoområder), skal de til årlige sprogprøver, som i værste fald kan resultere i, at de må gå to år på samme klassetrin. Hvis de bor et sted, hvor der bor mange andre tosprogede familier, kan kommunen beslutte, at de skal gå på en anden skole end distriktsskolen (læs: en hvid skole). Aarhus Kommune er en af de kommuner, der har benyttet sig af denne ordning og fortsætter med den, selvom den hverken gavner eleverne fagligt eller socialt, men den regulerer det samlede antal tosprogede elever på skoler målt i procent (TrygFondens Børneforskningscenter m.fl. 2020).

Der er ingen regler for modersmålsundervisning i ungdomsuddannelserne, ej heller for dansk som andetsprog i de gymnasiale uddannelser, bortset fra på hf, hvor unge kan læse dansk som andetsprog og tage eksamen i faget, ligesom faget også udbydes i almen voksenundervisning (avu).

Særlov for “visse udenlandske børn og unge”

Forhistorien for denne særlov er, at den godt tiårige borgerkrig i Syrien tog til, da Rusland officielt gik ind i krigen på den syriske regerings side, og bombeangrebene blev intensiveret. Det resulterede i et hidtil rekordstort antal syrere, der flygtede fra Syrien. De flygtede op igennem Europa, og en del fandt vej til Danmark. Det udløste en række særlove, fx L 190 om kommunale særlige tilbud om grundskoleundervisning til “visse udenlandske børn og unge” (Folketinget 2016). Den blev præsenteret således: “Regeringen og KL er enige om en række tiltag, der sikrer bedre rammer for den kommunale integrationsindsats” (Regeringen & KL 2016). Loven foregav imidlertid en række tiltag, der indskrænkede de tilbud, der gjaldt ifølge folkeskoleloven, fx kunne elevtallet for modtagelsesklasser hæves fra 12 til 15 elever og op til 18 elever, hvis der “overvejende” var tale om samme sproglige baggrund. Der var tavshed om, hvorvidt den samme sproglige baggrund kunne medføre, at undervisningssproget blev arabisk. Og i stedet for kravet om, at aldersfordeling kunne spænde over tre klassetrin, blev det hævet til fem klassetrin. Herudover blev der givet mulighed for, som et alternativ til modtagelsesklasser, at suspendere krav om “klasseloft, timetal, lærer kvalifikationer mv.” (Regeringen & KL 2016). Hvad “mv.” stod for, blev ikke angivet. Selve lovtæksten præciserede, at undervisningen skulle stå mål med den, Fælles Mål foreskriver, og at prøver skulle aflægges på dansk.

Særlov om “særlige grundskoler for børn og unge, der er fordrevet fra Ukraine”

Igen var Rusland en aktiv medspiller, da borgere i tusindtal måtte flygte fra Ukraine efter Ruslands invasion af landet i februar 2022, og som tidligere flygtningegrupper gjorde det, fandt en større gruppe vej til Danmark. De fik straks midlertidigt ophold, men ingen ved, hvad der sker med ukrainerne, når den midlertidige opholdstilladelse ophører i 2024, om de skal søge asyl, eller om de, der ønsker det, kan få permanent ophold. Opholdstilladelsen resulterede i en række særlove, som bl.a. handler om tilbud til børnene, der skal tilbydes undervisning i særlige grundskoler: “Særlige grundskoler kan indgå samarbejder om åben skole med virksomheder, institutioner for ungdomsuddannelse, lokalsamfundets kultur-, folkeoplysnings-, idræts- og foreningsliv og kunst- og kulturskoler, med lokale fritids- og klubtilbud og med de kommunale eller kommunalt støttede musikskoler og ungdomsskoler, der kan bidrage til opfyldelsen af

de særlige grundskolers formål samt slutmål og delmål” (Børne- og Undervisningsministeriet 2022a: § 7, stk. 3). Den største forskel på bestemmelserne fra såvel folkeskoleloven som særloven fra 2016 er tilbuddet om undervisning i og på ukrainsk. Mangfoldigheden af mulige institutioner tyder ikke på, at undervisningen skal varetages af pædagogisk uddannet personale. Der er en del forringelser fra den tidligere særlov, som bl.a. fremgår af § 4, stk. 4, hvor det statueres, at “[b]ørne- og undervisningsministeren fastsætter regler om elevtallet i særlige grundskolers klasser”. Her fx elevtal i modtagelsesklasser, hvor der ved skoleårets begyndelse højst må være 18, og “det tilstræbes, at elevtallet ikke bliver højere i løbet af skoleåret” (Børne- og Undervisningsministeriet 2022b). Klassetrinene må spænde over “syv klassetrin, hvis eleverne har samme sproglige behov og øvrige forudsætninger” (ibid.). Dette medfører, at en ukrainsk modtagelsesklasse kan bestå af 2.-7. klassetrin samlet i en klasse. Det statueres, at sprogrøverne for tosprogede elever i “udsatte boligområder” ikke gælder ukrainske børn og unge, men det pointeres, at undervisning i en særlig grundskole “skal stå mål med hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen”.

En flygtning er ikke bare en flygtning

I den ca. 50-årige historie med at integrere flygtninge i det danske uddannelsessystem har konteksten forandret sig. Som udgangspunkt er uddannelsespolitikken etsproget, når man ser bort fra, at alle skoleelever skal tilbydes fremmedsprogsundervisning i engelsk, tysk, fransk og eventuelt spansk, og at elever med ophav i de nordiske lande og EU skal tilbydes en begrænset undervisning i deres modersmål. Forskelsbehandling opstår, når der bliver gjort en forskel. Ukrainske flygtningeelever får tilbud om undervisning i og på deres eget sprog, ukrainsk, i modsætning til syriske flygtningeelever. Hvorfor? Fordi den førstnævnte gruppe er kristne europæere, der kommer fra et nærområde, fra vores baghave, som det kan hedde på politikersprog. Man kan konstatere, at denne forskel konstrueres ved brugen af begreber som “visse udenlandske børn og unge” om de syriske flygtningeelever, mens “fordrevne” bruges om de ukrainske elever. For begge grupper gælder en del forringelser i forhold til folkeskoleloven, fx elevtallet i modtagelsesklasser, den obligatoriske basisundervisning og spændvidden i klassetrin i en klasse. Begge elevgrupper kan opleve det som væsentlige forringelser i deres skolegang, at de indgår i sproglige fællesskaber, dels arabisk, fordi de ikke får undervisning i og på arabisk, dels ukrainsk, fordi der ikke

bliver taget konsekvens af undervisningsproget, idet alle prøver skal aflægges på dansk.

Identiteten som flygtning i den danske uddannelsespolitik er et produkt af konkret dansk historisk og politisk identitetspolitik, der opretholder hierarkiske magtrelationer til at forskelsbehandle forskellige kategorier af flygtninge. Man tænker, hvorvidt myndighedsindehavere vedtager særlove, fordi de ikke har lyst til at integrere større flygtningegrupper i folkeskolen. Flygtninge: Not In My Backyard (NIMBY), som det også kan hedde sig, men i en anden betydning end angivet ovenfor, og som bekræfter, at begreber er fler-tydige.

Litteratur

- Børne- og Undervisningsministeriet (2022a). *Lov om kommunale særlige grundskoler for børn og unge, der er fordrevet fra Ukraine*. Lokaliseret d. 4. juli 2022 på retsinformation.dk/eli/lta/2022/691.
- Børne- og Undervisningsministeriet (2022b). *Spørgsmål og svar om situationen i Ukraine*. Lokaliseret d. 4. juli 2022 på uvm.dk/aktuelt/i-fokus/ukraine/spoergsmaal-og-svar/grundskolen.
- Folkeskoleloven (2021). *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen*. Lokaliseret d. 4. juli 2022 på retsinformation.dk/eli/lta/2021/1887.
- Folketinget (2016). *L 190 om kommunale særlige tilbud om grundskoleundervisning til visse udenlandske børn og unge*. Lokaliseret d. 4. juli 2022 på ft.dk/ripdf/samling/20151/lovforslag/1190/20151_1190_som_vedtaget.pdf.
- Koselleck, R. (2007). *Begreber, tid og erfaring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Regeringen & KL (2016). *Bedre rammer for at modtage og integrere flygtninge*. Lokaliseret 4. juli 2022 på altinget.dk/misc/aftaletekst_bedre%20rammer%20for%20at%20modtage%20og%20integrere%20flygtninge.pdf.
- TrykFondens Børneforskningscenter m.fl. (2020). *Effects of busing on test scores and the wellbeing of bilingual pupils: Resources matter*. Redigeret af Anna Piil Damm, Helena Skyt Nielsen, Elena Mattana og Benedicte Rouland. Lokaliseret d. 27. januar 2021 på childresearch.au.dk/fileadmin/childresearch/dokumenter/ECONAU_WP_2020-03_Damm_Mattana_Rouland_Nielsen.pdf.
- Undervisningsministeriet (2017). *Organisering af folkeskolens undervisning af tosprogede elever – en vejledning*. Lokaliseret d. 4. juli 2022 på uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/folke/pdf17/mar/170322-organisering-af-folkeskolens-undervisning-af-tosprogede-elever-en-vejledning-marts-2017-ny.pdf.